

ТУРИЗМ СОҲАСИДА ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МЕХАНИЗМЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Мадаминов Анваржон Мамаюнусович,

Бухгалтерия ҳисоби ва иқтисодий таҳлил кафедраси катта ўқитувчиси,

Фарғона давлат университети

Аннотация: Мақолада сўнги йилларда Ўзбекистонда туризм соҳасида тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш механизmlарини такомиллаштириш жараёнлари тадқиқ этилган. Тадқиқот жараёнида туризм соҳасида тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш вазифаларини амалга ошириш модели ҳамда туризм кластерлари фаолиятининг ташкилий-иқтисодий механизми ишлаб чиқилган. Мазкур ташкилий-иқтисодий механизмларнинг туристик корхоналар тадбиркорлик фаолиятида жорий этилиши фаолиятни ташкил этишда давлат иштирокидан фойдаланган ҳолда шарт-шароитларни яхшилаш жиҳатлари ҳамда умумий мақсад йўлида асосий ва қўшимча фаолиятни бирлаштириш орқали мультипликатив самарага эришиш йўллари асосланган.

Калим сўзлар: туризм соҳаси, туристик корхоналар, тадбиркорлик фаолияти, туристик корхоналар фаолияти, туризм кластери, туризм маркетинги, ташкилий-иқтисодий механизм, модель.

КИРИШ

Жаҳонда туризм соҳасида тадбиркорлик фаолиятини барча йўналишларини ривожлантириш, унинг ялпи ички маҳсулот ва аҳоли жон бошига тўғри келувчи хизматлар ҳажмидаги ўзгаришини ошириш, ҳудудларда аҳолини янги иш ўринлари билан таъминлаш ҳамда соҳа корхоналарида тадбиркорлик фаолияти ривожланишининг ташкилий-иқтисодий механизмларини такомиллаштириш бўйича илмий тадқиқотлар олиб борилмоқда. Шу жиҳатдан туристик корхоналарида тадбиркорлик фаолиятини янги тузилмаларини кенгайтириш, туристик корхоналарда тадбиркорлик фаолияти рақобатбардошлигини моделлар ва механизмларини такомиллаштириш асосида баҳолаш, шунингдек, соҳада тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлашда инвестиция механизмларидан фойдаланиш бўйича илмий тадқиқотлар олиб бориш устувор йўналишлардан ҳисобланади.

Бугунги кунда туризм хизматлари бозорида дунё миқёсида пандемиядан олдинги даврга тикланиш даври давом этаётган бир пайтда мамлакатлар соҳа фаолиятини ривожлантириш учун ҳудудий ёндашувлар асосида чора-тадбирлар ишлаб чиқмоқда. Жумладан, мамлакатимизда ҳам соҳа фаолиятини янада ривожлантириш мақсадида ҳукумат даражасида турли кўринишдаги чора-тадбирлар ва меъёрий-ҳужжатлар ишлаб чиқилмоқда. Пандемия давридаги кириш ва чиқиш туризмида кузатилган муаммолар ўрнини қоплаш мақсадида мамлакатимизда ҳам ички туризм салоҳиятидан максимал даражада фойдаланишга ўтилди. Бу борада туризм хизматлари бозорида тадбиркорлик фаолиятини яна ривожлантириш ва давлат томонидан турли кўринишдаги имтиёзлар асосида қўллаб-қувватланиши айни муддао бўлди.

Бугунги глобаллашув шароитида туристик корхоналарда тадбиркорлик фаолиятини ташкил этиш ва ривожлантириш соҳа фаолиятида тадбиркорлик фаолияти ривожлантиришнинг самарали стратегиясини юзага чиқариш билан боғлиқ. Тадбиркорлик фаолиятининг ривожлантириш стратегиясини шакллантириш даврини аниқлашнинг энг асосий шарт истеъмол бозорининг хусусий ривожланиш истиқболи ҳисобланади. Тадбиркорлик фаолиятининг ривожлантириш стратегиясини шакллантириш даври ривожланган мамлакатлар иқтисодиётида ўртача уч йил доирасида, мамлакатларнинг йирик хизматлар яратувчи корхоналар стратегиясини амалга ошириш даври 10 йилгача бўлган муддатни ўз ичига олади[1].

Тадбиркорлик фаолиятининг ривожлантиришда хизматларни яратувчи корхоналар фаолиятини ривожланиш жараёнининг барча асосий жиҳатларини ўрганеди. У корхонанинг ривожланиш шартлари билан боғлиқ масалаларни ҳал этиш учун ривожлантиришнинг оқилона ташкил этилишини шакллантиришга қаратилгандир.

Тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришнинг муҳим томони шундаки, у хизмат кўрсатиш фаолиятининг турли қирраларига алоқадор барча масалаларни комплекс тарзда ривожлантиришни шакллантиради. Ушбу ривожлантириш масалалари тор маънода хўжалик фаолиятининг охириги натижаларига тўғридан-тўғри ёки билвосита таъсир этади. Корхонада хизматлар яратиш жараёнини такомиллаштиришга қаратилган алоҳида чора-тадбирлар, қарорларнинг фақат ривожлантириш нуқтаи назари билан қаралиши корхонанинг иқтисодий фаолияти, шарт-шароитларини тўла ҳисобга олган ҳолда амалга оширишни таъминлай олмайди. Балки, ривожлантиришга бир томонлама ёндашиш корхонанинг молиявий аҳволига салбий таъсир этади. Шуларни назарда тутган ҳолда тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш туристик корхоналар фаолиятининг охириги натижаларига ўз таъсирини кўрсатувчи ҳар бир ривожланиш масалаларини умумлаштирган ҳолда, комплекс фаолият тарзида намоён бўлади[2].

II. МЕТОДОЛОГИЯ

Тадқиқотнинг услубий асосини диалектиканинг асосий қоидалари ва тамойиллари ташкил этди. Туризм соҳасида тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш механизмларини такомиллаштириш бўйича маълумотларни тўплаш, қайта ишлаш ва таҳлил қилиш услубига таянилди. Маълумотлардан хулоса чиқаришда мантиқий таҳлил, синтез, умумлаштириш, индукция ва дедукция, иқтисодий ҳодиса ва жараёнларга тизимли ёндошув усулларидан фойдаланилди.

III. АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ

Туризм соҳасида тадбиркорлик фаолиятининг ривожланиши бўйича тадқиқот олиб бораётган тадқиқотчиларнинг фикрига кўра, туризм соҳаси пандемиядан кейин яна қайта иқтисодиётнинг динамик йўналишига айланиши башорат қилинмоқда, шу нуқтаи назардан турдош соҳалар, яъни транспорт

(авиақатновлар, темир йўл, ерусти транспорти, сув транспорти, транспорт воситаларини ишлаб чиқиш), алоқалар ва логизм (алоқа воситалари, АКТ, халқаро муносабатлар, иқтисодиёт ривожини ҳуқуқий таъминлаш, кичик ва ўрта бизнес субъектларини ташкил қилиш), инфратузилма (меҳмонхоналар қуриш, миллий овқатланиш масканлари ва релаксацион дастурларнинг амалга оширилиши), хизмат кўрсатиш соҳалари (театр, мусиқа, тарихий ва маданий обидалар, овқатланиш масканлари ва меҳмонхона бизнеси), янги меҳнат бозори, иш ўринларининг яратилиши каби тармоқларнинг юксак даражада ривож учун туртки бўлиб хизмат қилиши мумкин[3].

Туризм франсузча *tour* сўзидан олинган бўлиб, сайр-саёҳат маъносини англатади. Ўзбекистон Республикасининг “Туризм тўғрисида”ги Қонунида туризм тушунчасига қуйидагича таъриф берилган: “Туризм – жисмоний шахснинг доимий истиқомат қиладиган жойидан соғломлаштириш, маърифий, касбий-амалий ёки бошқа мақсадларда борилган жойда (мамлакатда) ҳақ тўланадиган фаолият билан шуғулланмаган ҳолда узоғи билан бир йил муддатга жўнаб кетиши (саёҳат қилиши)”[4].

Туризм - бу одамларнинг бўш вақтларида ўз доимий турар жойларидан бошқа мамлакат ёки ўз мамлакатлари ичида таассурот ва дам олиш, соғлиқни тиклаш, меҳмондорчилик, билим олиш ёки касбий амалий мақсадларида саёҳат қилишлари, лекин борган жойларида пул билан рағбатлантириладиган иш билан шуғулланмайдилар[5].

Жаҳон хўжалигининг глобаллашуви ва интеграциялашуви кучайиб бораётган бир даврда туризм тушунчасининг моҳиятини тўғри талқин этиш ва унинг моҳиятини тўғри англаб етиш ҳам назарий, ҳам амалий аҳамият касб этади. Бу ҳақда хорижий ва маҳаллий олимларнинг фикри турли-туман бўлиб, турлича қараш ва концепциялар мавжуд. Жумладан, А.Ю.Александрова «Кишиларнинг доимий тураржойлари ва ишларидан фарқланувчи жойларга етиб келиши ва жойлашиши вақтида юзага келадиган муносабатлар ва ҳодисалар йиғиндиси туризмдир»[6] - деб таъкидлаб ўтган бўлса, Ю.В.Тишуков эса “Туризм –мамлакат фуқаролари, хорижлик фуқаролар ва фуқароликка эга бўлмаган шахсларнинг доимий тураржойларидан соғломлаштириш, танишиш, касбий-ишбилармонлик, спорт, диний ва бошқа мақсадларда вақтинча шаб турган мамлакатдаги ҳақ тўланадиган фаолият билан банд бўлмаган ҳолда вақтинчалик саёҳатларидир”[7] - деган фикрни билдиради.

Ю.В.Тишуков ўз рисоласида “Туризм индустрияси – бу меҳмонхона ва бошқажойлаштириш воситалари, транспорт воситалари, умумий овқатланиш объектлари, дам олиш объектлари ва воситалари, танишиш, ишбилармонлик, соғломлаштириш, спорт ва бошқа мақсадлардаги объектлар, туроператорлик ва турагентлик фаолиятини амалга оширувчи ташкилотлар, шунингдек, экскурсия хизматлари ва гид-таржимонлар хизматини намоён этувчи ташкилотлар тўпламидир” - деб эътироф этган бўлса, М.Б.Биржаков эса “Турист хизмат – туризм мақсадлари, туристик хизматнинг йўналиши ва табиати, туристик маҳсулотга жавоб берувчи, умуминсоний ахлоқ ва тартиб тамойилларига мос келувчи экскурсант ёки туристнинг эҳтиёжларини таъминлаш ва

қаноатлантиришга йўналтирилган хизмат кўрсатиш соҳасидаги мақсадларга йўналтирилган ҳаракатлар йиғиндисидир”[8] - деган фикрни билдиради.

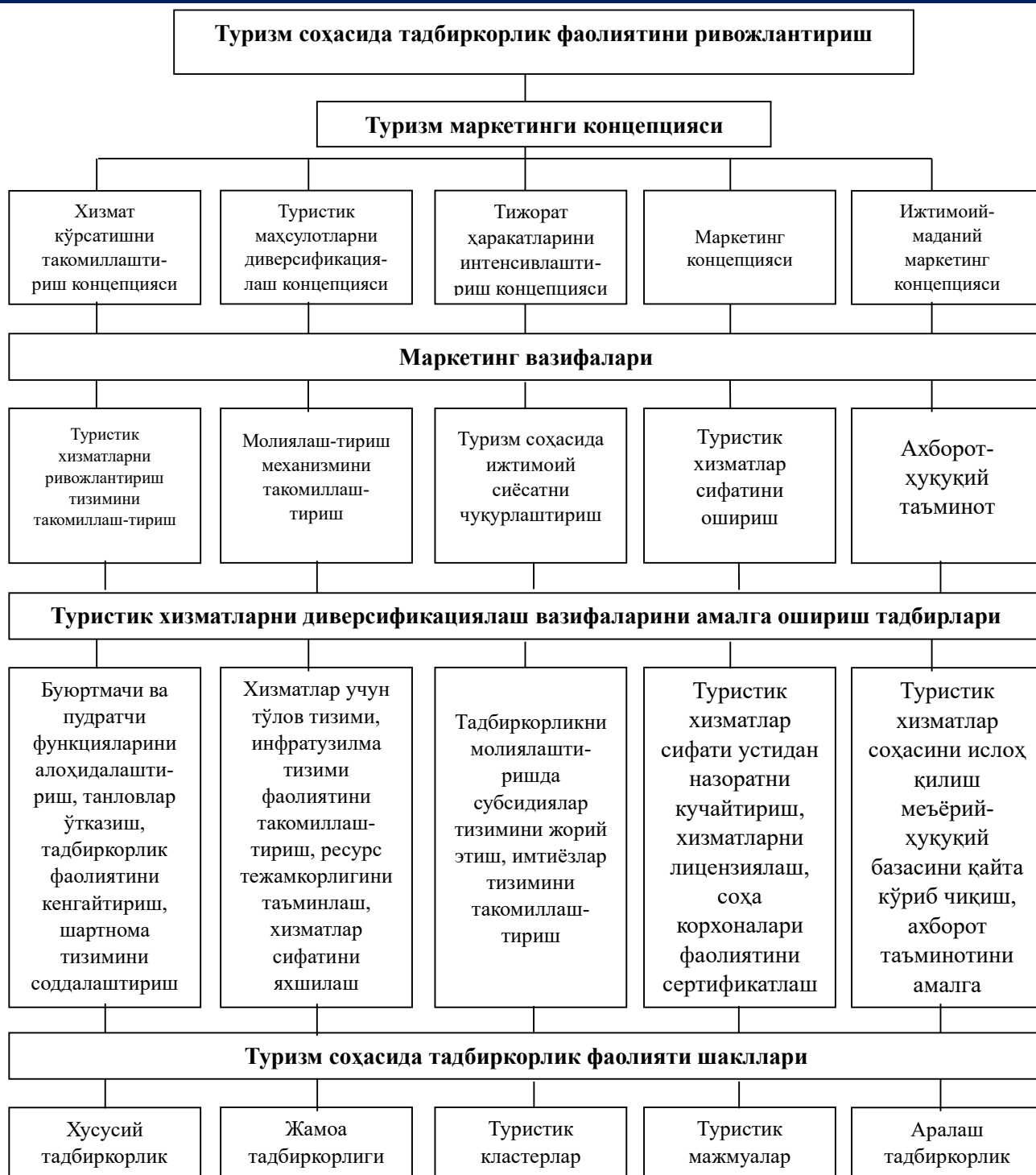
IV. НАТИЖАЛАР

Ўзбекистонда туризм соҳасидаги ҳолат таҳлили соҳада бозор муносабатларини чуқурлаштириш ҳамда соҳа таркибидаги корхоналарни мавжуд шарт-шароитдан келиб чиққан ҳолда самарали фаолият юритиш тизимига ўтказиш жараёни ҳали ниҳоясига етмаганлигини ҳамда тизим субъектларининг моддий-техник, иқтисодий ҳамда ҳуқуқий салоҳият даражаси бозор қонуниятлари талабларига етарли даражада жавоб бермаслигини кўрсатмоқда[9,10].

Ушбу таҳлиллар ҳамда таққослаш натижалари асосида соҳани ривожлантиришнинг навбатдаги қадами сифатида биринчи ўринда туризм хизматлари соҳасида бозор муносабатларини чуқурлаштириш лозим деб ҳисоблаймиз. Бунинг учун биз томонимиздан соҳада тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш вазифаларини амалга ошириш модели ишлаб чиқилди ҳамда ушбу моделни тезлик билан соҳада амалга оширилаётган ислохотлар жараёнида жорий этиш тавсия этилади (1-расм).

Моделда келтирилган ҳар бир концепция учун тадбирлар мажмуидан иборат механизмлар орқали бажарилиши кўзда тутилган аниқ вазифалар белгиланган ва ушбу вазифаларни танланган механизмлар воситасида тўлиқ амалга оширилиши соҳада бозор муносабатларининг чуқурлашишига ҳамда бозор механизмларининг амал қилишига олиб келади.

Соҳада фаолият олиб бораётган тизим иштирокчилари манфаатларининг қондирилиш даражаси ташкилий-иқтисодий механизмлар самарадорлигини ифодаловчи асосий натижаси ҳисобланади.

1-расм. Туризм соҳасида тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш вазифаларини амалга ошириш модели ⁶⁴

Бугунги кунда мамлакатимиз ҳудудларида мавжуд туристик корхоналар фаолиятини самарали ташкил этиш учун кластерли ёндашув асосидаги ташкилий-иқтисодий механизм таклиф этилмоқда. Туризм кластерида, мавжуд шарт-шароитлардан келиб чиқиб, кластернинг асосий тузилмаси сифатида туристик хизматларни таклиф этувчи туристик корхоналар қаралса, кластер билан алоқадаги элементлар сифатида ҳудуд администрацияси, кластер таркибидаги ёндош ва

⁶⁴ Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.

кўшимча хизматларни таклиф этувчи корхоналар ҳамда кластер ривожланаётган ҳудуд ёки минтақа қаралади[11,12,13].

V. МУҲОКАМА

Ишлаб чиқилган ва туристик ресурс салоҳияти юқори бўлган ҳудудларда жорий этилиши таклиф этилаётган кластернинг тузилмавий модели кластерни турли муҳитлар орқали ўзаро алоқада бўлган 3 та таркибий тузилмадан иборат ҳолда бўлишини ҳамда ҳар учала тузилма ўз вазифаларидан келиб чиққан ҳолда аниқ функцияларни бажариши белгиланган.

Туризм кластерининг асосини, яъни биринчи тузилмани кластернинг асосий иштирокчилари ҳисобланган туристик корхоналар, туроператорлар ва турагентлар (кластер ядроси), кластер администрацияси ҳамда кластер фаолиятини ташкил этишда иштирок этувчи жамоатчилик ташкилотлари ташкил этади.

Кластернинг асосий тузилмаси таркибида юқорида кўрсатиб ўтилган таркибий тузилмалар билан бирга туристик фаолиятда энг муҳим фаолиятни амалга оширувчи транспорт корхоналари, миқозларни жойлаштириш корхоналари, овқатланиш корхоналари ҳамда маданий-дам олиш, соғломлаштириш корхоналари ҳамда тематик парклар фаолият кўрсатади. Кластернинг асосий таркибий тузилмаси томонидан асосий туристик маҳсулот яратилади ва миқозларга тақдим этилади.

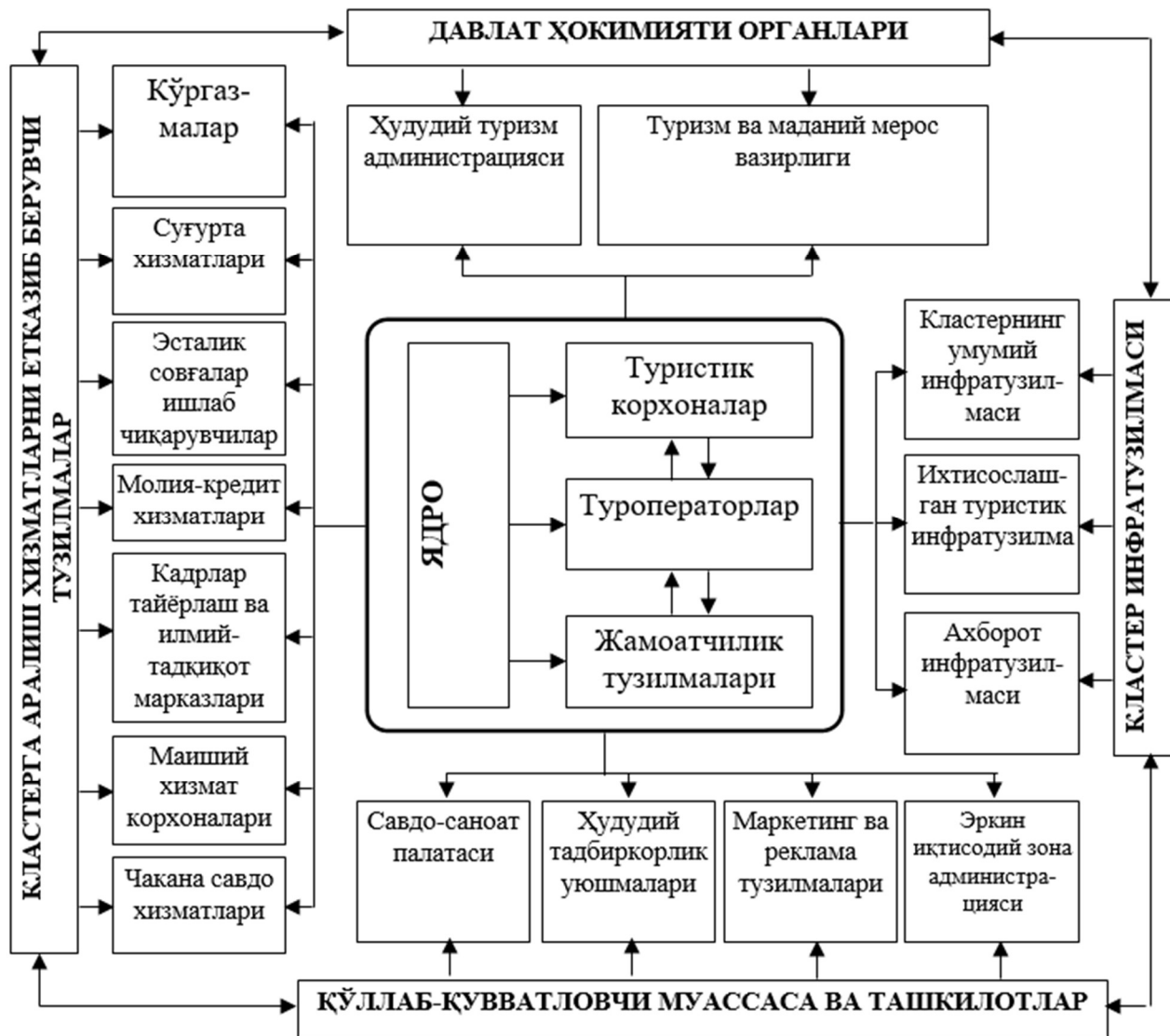
Кластернинг асосий тузилмаси алоҳида йўналишларда кластер фаолиятини ташкил этишда зарурий ҳисобланган яна икки тузилмасиз самарали фаолиятни йўлга қўя олмайди. Бу икки тузилма – кластер инфратузилмаси ва тармоқ кластерига аралаш хизматларни етказиб берувчи тузилмалар ҳисобланади. Туризм кластери инфратузилмасини 3 та асосий инфратузилма тизимлари – умумий инфратузилма, ихтисослашган инфратузилма ва ахборот инфратузилмаси ташкил этади[14,15].

Кластер шаклида ташкил этилиши таклиф этилаётган ҳудудий туризм мажмуаси, биринчидан, кластер таркибига кирувчи тадбиркорлик субъектлари фаолият самарадорлигини оширсан, иккинчидан, алоҳида корхоналар фаолиятининг бир мақсад йўлида бирлашуви ўзаро ахборот алмашинуви ва инновациялар жорий этилишини кучайтиради, биргаликда амалга оширилувчи фаолиятни мувофиқлаштириш масалаларини осонлаштиради, миқозларга хизмат кўрсатувчи инфратузилма тизимларини такомиллаштириш имкониятларини кенгайтиради. Туризм кластери ташкил этилаётган ҳудудда эса мавжуд малакали меҳнат ресурслари, махсус солиқ режимлари ҳамда кластер иштирокчилари бошқаруви доирасида инвестиция фаолияти билан боғлиқ янги молиявий тузилмалар пайдо бўлиши учун қулай шарт-шароитларни яратади[16].

Юқорида кўриб ўтилган тузилмавий модел негизда туризм кластерларининг ички ва ташқи муносабатларни ҳисобга олувчи фаолият кўрсатиш механизми маълум даражада шаклланган ва тадқиқот жараёнида ушбу механизмни тизимлаштирган ва такомиллаштирган ҳолда фойдаланишга тавсия этилди (2-расм).

Таклиф этилаётган механизмда кластер тизимларининг нормал фаолият кўрсатиши учун туристик корхоналарда тадбиркорлик фаолиятини рағбатлантириш чора-тадбирлари таклиф этилган. Жумладан, кластерни

шакллантириш ташаббусини рағбатлантириш, замонавий туризм кластерини шакллантириш учун ҳудудий туризм администрациясини шакллантириш, кластер таркибий тузилиши ва туристик маҳсулот ишлаб чиқаришни тарғиб қилиш стратегиясини ишлаб чиқиш, тайёргарлик жараёнининг узлуксиз ва самарали бажарилишини таъминлаш ва бошқалар.

2-расм. Туризм кластерлари фаолиятининг ташкилий-иқтисодий механизми⁶⁵

Мавжуд технологик ва илмий инфратузилманинг мустаҳкамланиши илмий-тадқиқот муассасалари ва туристик корхоналар ўртасидаги интеграцион алоқаларни чуқурлаштиришга асос бўлиб хизмат қилади. Шу билан бирга, ижтимоий-иқтисодий институтларнинг ўзаро ҳамкорлиги ва боғлиқлигини ошириш орқали туристик корхоналарни кластерлаш жараёнини сезиларли даражада тезлаштириши мумкин. Кластер самарадорлигининг юқори даражасига унинг субъектларини ривожлантиришнинг рағбатлантирувчи ташкилий-иқтисодий механизмлар самарали фаолият кўрсатган ҳолда эришилади. Бунда, туристик корхоналар кадрларининг таҳлили ходимларнинг

⁶⁵ Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.

юқори ёши ва олий ўқув юртларида касб таълимининг ишлаб чиқариш жараёнидан ажралиб туришини кўрсатади. Ушбу муаммони ҳал этиш янги инновацион технологиялар ёрдамида рақобатбардош туристик маҳсулотлар ишлаб чиқаришни ташкил этишда ўзига хос туристик корхоналар эҳтиёжларига йўналтирилган махсус дастурлар билан стандарт таълим дастурларини тўлдириш орқали юқори малакали мутахассисларни мақсадли тайёрлаш тизимини ишлаб чиқиш билан чамбарчас боғлиқ.

Тадқиқот жараёнида такомиллаштирилган ташкилий-иқтисодий механизмларнинг туристик корхоналар тадбиркорлик фаолиятида жорий этилиши, биринчидан, фаолиятни ташкил этишда давлат иштирокидан фойдаланган ҳолда шарт-шароитларни яхшилашга олиб келса, иккинчидан, умумий мақсад йўлида асосий ва қўшимча фаолиятни бирлаштириш орқали мультипликатив самарага эришиш имконини беради.

VI. ХУЛОСАЛАР

Мақолада амалга оширилган тадқиқотлар натижалари асосида туристик корхоналарда тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришнинг иқтисодий механизмларини такомиллаштириш бўйича қуйидаги илмий хулоса ва таклифлар ҳамда амалий тавсиялар ишлаб чиқилди:

1. Жаҳонда туризм соҳасини ривожлантириш аҳоли бандлигини, тадбиркорликни рағбатлантириш, даромадни ва ҳудудлар бюджетининг даромад қисмини ошириш каби кенг қўламли ижтимоий-иқтисодий масалаларни ҳал этиш имконини беради. Туризм соҳаси одамлар ва уларнинг гуруҳлари ўзларининг ижтимоий, иқтисодий, экологик, маданий, маърифий ва бошқа манфаатларини рўёбга чиқарадиган ҳамда тегишли эҳтиёжларни қондирадиган ижтимоий-иқтисодий тизимдир.

2. Туризм соҳасида тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш орқали соҳанинг миллий иқтисодиёт макро кўрсаткичларидаги улушини ошириш бугунги кунда иқтисодиётда таркибий ўзгаришларни амалга оширишни назарда тутувчи Тараққиёт стратегиясида ҳам ўз аксини топган бўлиб, соҳада тадбиркорликни амалга ошириш, туристик корхоналар ва туризм инфратузилмасини ривожлантириш орқали туристик хизматлар ҳажмини ошириш бўйича мақсад ва вазифалар белгиланган.

3. Мамлакатимиз ҳудудларида мавжуд туристик корхоналар фаолиятини самарали ташкил этиш учун кластерли ёндашув асосидаги ташкилий-иқтисодий механизм таклиф этилмоқда. Туризм кластерида, мавжуд шарт-шароитлардан келиб чиқиб, кластернинг асосий тузилмаси сифатида туристик хизматларни таклиф этувчи туристик корхоналар қаралса, кластер билан алоқадаги элементлар сифатида ҳудуд администрацияси, кластер таркибидаги ёндош ва қўшимча хизматларни таклиф этувчи корхоналар ҳамда кластер ривожланаётган ҳудуд ёки минтақа қаралади. Туризм кластерларининг ички ва ташқи муносабатларни ҳисобга олувчи фаолият кўрсатиш механизми маълум даражада шаклланган ва тадқиқот жараёнида ушбу механизмни тизимлаштирган ва такомиллаштирган ҳолда фойдаланишга тавсия этилди. Таклиф этилаётган механизмда кластер тизимларининг нормал фаолият

кўрсатиши учун туристик корхоналарда тадбиркорлик фаолиятини рағбатлантириш чора-тадбирлари тақлиф этилган.

VII. ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ҳ.Ботирова, Ш.Тоштемиров. Глобаллашув шароитида туризм хизматларини бошқаришнинг такомиллаштириш йўллари. ["BIZNES - EKSPERT"](#). 02.07.2019 й.
2. Орипов А.А. Иқтисодиётдаги рақамли ўзгаришлар шароитида хизматлар соҳасини бошқаришнинг ташкилий-иқтисодий механизмларини такомиллаштириш. Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертацияси. -Тошкент: 2021. -147-б.
3. Сайфутдинов Ш.С. Ўзбекистонда туризм соҳасини барқарор ривожлантириш стратегияси. Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. - Тошкент.: 2022. -14-16-бетлар.
4. Ўзбекистон Республикасининг “Туризм тўғрисида”ги Қонуни”. Тошкент ш., 2019 йил 18 июль, ЎРҚ-549-сон. (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 19.07.2019 й., 03/19/549/3446-сон).
5. И.В.Зорин, В.А.Квартальнов. Экономика туризма. - М; Ф и С, 2004. - 35 с.
6. Александрова А.Ю. Международный туризм. –Москва: Аспект Пресс, 2001. 12-бет.
7. Тишуков Ю.В. Потребитель на рынке туристических услуг. –Ростов-на-Дону: Феникс, 2007. - 4 с.
8. Биржаков М.Б. Туристические услуги, работы, товары. –Москва–Санкт-Петербург: Издательство «Невский фонд» – «Издательский дом Герда», 2003. С.108.
9. Мирзаев А.Т. Туристическая рекреация корхоналари фаолиятини бошқаришнинг иқтисодий самарадорлиги таҳлили // Иқтисодиёт ва таълим. - 2019, №6. 214-219-б.
10. Mirzaev A.T. Assessment of cluster formation in management of recreational activity. International Scientific Journal “Theoretical & Applied Science”, Philadelphia, USA. 04, (84), 2020. – 605-610-pp.p -ISSN: 2308-4944. <http://T-Science.org>
11. Mirzaev A.T. Evaluation of innovation capacity resource components in effective management of recreational clusters on the basis of econometric analysis. EPRA International Journal of Research and Development (IJRD). India. Volume: 5 Issue: 7 July 2020. –P.131-137. DOI: <https://doi.org/10.36713/epra4790>
12. Мирзаев А.Т. Совершенствование системы электронного бронирования как часть цифровизации управленческой деятельности туристско-рекреационных предприятий. Бюллетень науки и практики. Нижневартовск, Россия. Т. 6. №8. 2020. – 99-104 б. DOI: <https://doi.org/10.33619/2414-2948/57>
13. Мирзаев А.Т. Ўзбекистонда туристик-рекреация корхоналари фаолиятини бошқаришнинг ташкилий-иқтисодий механизмларини

такомиллаштириш. Ишлаб чиқаришни кластер усулида ташкил этишнинг зарурияти. Бизнес-Daily медиа. -2020, №1. -62-65-б.